

ENTELEKTÜEL SERMAYENİN FİNANSAL TABLOLARA YANSITILMASI**İsrafil ZOR¹****Erdem BULUT²****ÖZET**

Teknolojik gelişmeyle birlikte gerçekleşen siyasi, sosyal ve ekonomik değişimin sonucu olarak işletmeler için maddi olmayan varlıkların değeri bir derece daha önem kazanmıştır. Finansal tabloların birincil amacı işletme yöneticilerine, ortaklarına ve diğer üçüncü kişilere işletmeyle ilgili doğru ve güvenilir mali bilgiler sunmak olmasına rağmen maddi olmayan bir varlık olan entelektüel sermayenin muhasebe sistemi içerisinde gösterilememesi ve bunun sonucu olarak finansal tablolara yansıtılmaması finansal tabloların bu birincil amacının gerçekleştirilmesinde en büyük engeldir. Bu nedenle, entelektüel sermayenin finansal tablolar içerisinde gösterilmesi son derece önemlidir. Bu çalışmada da esas itibarıyla entelektüel sermayenin finansal tablolar aracılığıyla sunulması üzerinde durularak bu konunun işletmeler açısından önemi vurgulanacaktır.

Anahtar kelimeler: Entelektüel sermaye, finansal tablo, maddi olmayan varlıklar

REFLECTION OF INTELLECTUAL CAPITAL TO FINANCIAL STATEMENTS**ABSTRACT**

As a consequence of political, social and economic changes which occurred simultaneously with technological development, intangible assets have gained more and more importance for business firms. Although the main goal of financial statements is to provide business managers, shareholders and third parties with accurate and reliable information about company, "intellectual capital" as an intangible asset is not demonstrated in accounting system. So, the absence of intellectual capital in financial statements is the first and significant obstacle for these statements in the accomplishment their main goal. For this reason, indication of intellectual capital in financial statements is extremely important. In this paper, the indication of intellectual capital in financial statements will be taken into account and its importance for business firms will be emphasized.

Key words: Intellectual capital, financial statements, intangible assets

¹ Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, İşletme Bölümü (israfilzor@kku.edu.tr)

² Kırıkkale Üniversitesi İşletme ABD, Doktora Öğrencisi (e.bulut@gtb.gov.tr)

GİRİŞ

Özellikle geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızını artıran teknolojik gelişmeler, gerek siyasi, gerek sosyal, gerekse de ekonomik alanda günümüz dünyasını şekillendiren temel faktör olmuştur. Teknolojik gelişmelerin önünün açılmasında ise bilginin küreselleşmesi ve bilgiye erişimin maliyetinin düşmesi önemli rol oynamıştır. Nitekim içinde bulunduğumuz dönemin “bilgi çağı”, “bilgi ekonomisi” gibi niteliklemlerle ifade edilmesi tesadüf olmayıp yukarıda kısaca bahsedilen faktörlerin bir sonucudur.

Soyut bir kavram olan “bilgi” etrafında şekillenen günümüz dünyasının ana yapı taşlarından birini oluşturan ticaret işletmelerini bu dönüşüm sürecinden tamamen bağımsız düşünmek ise şüphesiz mümkün değildir. Çünkü, bu dönüşüm süreciyle birlikte ticari işletmelerde değer yaratan unsurlar maddi ve fiziksel unsurlarla birlikte maddi olmayan ve entelektüel unsurlara doğru yönelmiştir. Yine bu süreçte emek yoğun üretim anlayışından bilgi ve sermaye yoğun üretim anlayışına evrilmeye yaşanmış, kısaca bilgi, beyin gücü, nitelikli iş gücü ve tecrübe işletme değerinin belirlenmesinde ön plana çıkmıştır. Bahsi geçen, söz konusu bilgi ve temelini bilgi oluşturan varlıklar literatürde esasen “entelektüel varlıklar” olarak tanımlanmakla beraber bu varlıkların değere dönüştürülmüş biçimi ise entelektüel sermaye olarak ifade edilmektedir.

Artık günümüzde maddi olmayan varlıkların işletme değerine yaptıkları katkının en az maddi varlıklar kadar veya daha fazla olduğu konusunda geniş bir mutabakat bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yukarıda belirttiğimiz değişim süreciyle birlikte özellikle son yıllarda maddi olmayan varlıkların maddi varlıklara göre işletme değerine yaptığı katkı büyük değişiklik göstermiştir. Söylediklerimizi doğrular biçimde, Brookings Enstitüsünden Dr. Margaret Blair’in yaptığı ve 1978-1998 yılları arasındaki 20 yıllık periyodu kapsayan araştırmada, 1978 yılında işletme değerinin yaklaşık %20’sinin maddi olmayan varlıklardan oluştuğu belirlenmişken 1998 yılına gelindiğinde işletme değerinin yaklaşık %80’inin maddi olmayan varlıklarla ilgili olduğunu belirlemiştir (Sullivan ve Sullivan, 2000).

Entelektüel sermayenin bu derece önemine rağmen bugün için bu kavram tam ve açık bir şekilde tanımlanarak ölçülmesi, değerlendirilmesi, raporlanması, muhasebeye ve finansal tablolara yansıtılması konusu tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu bakımdan,

entelektüel sermayenin mali değerinin hesaplanmasında karşılaşılan en önemli sorun, hesaplamalarda hem nicel hem de nitel ölçütlerin bir arada kullanılmak zorunda olunmasında ortaya çıkmaktadır. Genel olarak bu zorlukların kaynağından bahsedecek olursak; muhasebe sistemlerinin entelektüel sermayeyi ölçecek şekilde tasarlanmamış olması, entelektüel sermayenin işletmelere, sektöre ve ülkelere göre büyük farklılıklar göstermesi, entelektüel varlıkların değerinin, zamana ve ortama göre farklılık gösterebilmesi, entelektüel sermaye unsurları arasındaki ilişkinin tam olarak anlaşılabilmesi, entelektüel sermaye ile işletmelerin finansal performansları arasındaki ilişkinin tam olarak kurulabilmesi ve entelektüel sermayenin hesaplanmasında kullanılan yöntemlerin sürekli olarak değişkenlik göstermesi şeklinde sıralanabilir.

Sonuç olarak, entelektüel sermayenin değerlendirilmesi ve finansal tablolara yansıtılmasına yönelik zorluklardan dolayı bugün için bu konu üzerinde herkes tarafından benimsenmiş ortak bir ölçüm, değerlendirme ve kayıt sisteminin varlığından bahsetmek zordur. Bu nedenle çalışmamızın konusunu esas itibarıyla entelektüel sermayenin ölçülmesine ve bunun kayıt sistemine ve finansal tablolara aktarılmasına yönelik geliştirilen yöntemler oluşturmaktadır.

I. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN TANIMI VE UNSURLARI

Literatürde entelektüel sermayeyi tanımlamak amacıyla birçok tanım yapılmış olmakla beraber, en kapsayıcı tanım olarak entelektüel sermaye; temelini bilgi, beceri, deneyim ve enformasyonun oluşturduğu, işletmenin mevcut ve gelecekteki başarısını doğrudan etkileyen ve rakip firmalarla kıyaslamada konumunu ortaya koyan, sahip olduğu bilgi, bilgi sistemleri, patent, telif hakları ve lisans anlaşmaları gibi maddi olmayan varlıkların bütünüdür (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002). Söz konusu tanımdan da görüleceği üzere, entelektüel sermaye “bilgi”, “bilgi sistemleri”, “patent”, “telif hakları” ve “lisans anlaşmaları” gibi çeşitli unsurlardan oluşmaktadır. Bu kapsamda entelektüel sermaye; insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi olarak üç grup altında toplanabilir.

İnsan sermayesi, işletmenin devamlılığını sağlamak, buluş ve yenilikler yapmak için işletme çalışanlarının sahip olmaları gereken eğitim düzeylerini, tecrübelerini ve sosyal yeteneklerini kapsamaktadır. İnsan sermayesinin en önemli özelliği, işletmeler tarafından bu

ihtiyacın satın alınmak suretiyle karşılanmasının olanaksız olması ve sadece kiralanma suretiyle karşılanmasıdır.

İnsan sermayesinin bileşenlerini oluşturan unsurlar; eğitim, teknik bilgi, know-how, mesleki yeterlilik, bilgi üretimine yönelik çalışmalar, iş tecrübesi, girişimcilik, değişimcilik ve diğer kişisel beceriler şeklinde sıralanabilir

Yapısal sermaye ise bir örgüt olarak işletmenin sahip olduğu yöntem ve politikalar biçiminde kurumsallaştırılmış bilgi teknolojilerinden örgüt kültürüne, finansal ilişkilerden patentlere kadar bütün unsurların karışımını ifade eder (Çıkrıkcı ve Daştan, 2002).

İnsan sermayesine göre daha büyük öneme sahip olan yapısal sermaye, işletmeden işletmeye farklılık arz etmekle birlikte örgüt içerisinde yapısal sermayeyi oluşturan unsurlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Aslanoğlu ve Zor, 2006).

Entelektüel Mülkiyete İlişkin	Altyapı Varlıkları
Patentler	Yönetim felsefesi
Telif hakları	Örgüt kültürü
Dizayn hakları	Yönetim süreci
Ticari sırlar	Bilgi sistemleri
Ticari markalar	Ağ sistemleri
Hizmet varlıkları	Finansal ilişkiler

Entelektüel sermayeyi oluşturan bir diğer unsur olan müşteri sermayesi ise müşterilerin işletme ile iş yapma istekliliği ve devam etme olasılığı, sadakat, imaj, markalar, özel sözleşmeler ve dağıtım kanalları şeklinde tanımlanabilir (Erkuş, 2003). Müşteri sermayesini oluşturan unsurlar genel olarak; markalar, müşteriler, müşteri sadakati, işletme adı, dağıtım kanalları, işle ilgili işbirliği, lisans anlaşmaları ve franchising anlaşmaları şeklinde sıralanabilir.

İşletmelerin, insan sermayesi ve yapısal sermayede olduğu gibi müşteri sermayesi üzerinde herhangi bir sahiplik hakkı söz konusu değildir. Bu bakımdan müşteri sermayesine göre insan sermayesi ve özellikle yapısal sermaye daha kalıcı ve süreklidir. Entelektüel sermayenin yönetimi açısından temel amaç müşteri ve insan sermayesinin daha kalıcı ve sürekli

olan yapısal sermayeye dönüştürülmesidir. Çünkü bu dönüştürme sonucu oluşacak yapısal sermaye zaman içinde kullanılabilir, yenilenebilir ve geliştirilebilir hale gelecektir (Çakı ve Savaşçı, 2003).

II. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ

Finansal tablolardan beklenen amaç, finansal raporların yatırımcılara, kredi verenlere ve diğer kullanıcılara işletmenin karlılık durumu, satışları, nakit akımları hakkında ve bunların zamanlarına ve belirsizliklerine ilişkin açık, doğru ve gerçeğe uygun bilgiler vermesidir. Diğer bir ifadeyle finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu ve değerini yansıtıyor olması elzemdir. Entelektüel sermayenin ölçülmesinde ve finansal tablolara yansıtılmasında var olan zorluklar göz önünde bulundurulduğunda ise işletmeler tarafından hazırlanan ve entelektüel sermayeyi kapsamayan finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu göstermekten uzak olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle entelektüel sermayeyi ölçmeye yönelik çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu başlık altında söz konusu yaklaşımlar ele alınacaktır.

A. Piyasa Değeri ve Defter Değeri Oranı

Entelektüel sermayenin işletme için arz ettiği değerinin hesaplanmasında kullanılan en basit yöntemlerden biri olup işletme için yatırımcıların ödemeye razı olduğu tutarın (piyasa değeri) aynı tarihteki işletmenin varlıkları ile borçları arasındaki farka oranlanması suretiyle bulunmaktadır (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002).

- Entelektüel Sermaye Değeri = İşletmenin Piyasa Değeri / İşletmenin Defter Değeri
- İşletmenin Piyasa Değeri = Hisse Senedi Sayısı x Hisse Senedinin Birim Fiyatı
- İşletmenin Defter Değeri = Varlıklar – Borçlar

Yukarıda hesaplama şekli gösterilen yöntem, sermayesi paylara bölünmüş olan ve hisse senetleri borsada işlem gören şirketler için geçerli olup diğer şirketler için piyasa değerini belirlemede objektif bir kıstas olmadığından bir takım güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Hisse senetleri borsada işlem gören şirketler için ise bu yöntemi en büyük sakıncası, hisse senetleri fiyatlarındaki değişkenliğin yüksek olmasından kaynaklı sorunlardır.

B. Piyasa Değeri ile Defter Değeri Farkı

Entelektüel sermayenin öneminin artmasıyla birlikte işletmelerin defter değeri ile piyasa fiyatı arasındaki fark açılmış ve entelektüel sermayenin ölçülmesi için söz konusu yöntem basit bir metot olarak ön plana çıkmıştır. Bir önceki başlıkta (A) bahsedilen sakıncalar piyasa değeri, defter değeri farkı için de geçerli olmakla beraber en önemli avantajı hesaplama yöntemi olarak basit olmasıdır.

C. Tobin'in "Q" Oranı

Model, iktisadi anlamda yatırım davranışlarını tahmin etmek amacıyla geliştirilmiş olmakla birlikte entelektüel sermayenin ölçülmesinde de kullanılmaktadır. Söz konusu model, işletmenin piyasa değerinin işletme varlıklarının yerine koyma maliyetlerine oranlanmasından ibaret olup çıkan sonuca göre üç alternatif durumla karşılaşmak mümkündür.

$Q > 1$ ise işletme yüksek entelektüel varlıklara sahiptir ve bu varlıkların getirisi yüksektir.

$Q < 1$ ise işletme düşük entelektüel varlıklara sahiptir ve bu varlıkların getirisi düşüktür.

$Q = 1$ ise işletmenin yatırımlardan elde ettiği getiri yatırım maliyetine eşittir (Ercan ve Başaran, 2003).

D. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer

Entelektüel sermaye değerinin tam olarak yansıtılmadığı finansal tablolarda işletme değerinin olduğundan düşük olması nedeniyle bu tür işletmelerin kredi ihtiyaçlarını karşılayamamasının bir sonucu olarak bu yöntem geliştirilmiştir. Bir diğer ifadeyle bu yöntemin temel amacı, işletmelerin değerlemesinde entelektüel sermayeyi göz önünde bulundurmak suretiyle finansal tabloları işletmelerin gerçek durumunu yansıtır duruma getirmek ve varlıklarının büyük çoğunluğunu entelektüel sermayenin oluşturduğu işletmelerin kredi ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmaktır.

Model yedi aşamalı bir süreç olup bu aşamalar Tablo 1'de gösterildiği şekilde özetlenebilir (Stewart, 1997).

Tablo 1: Maddi Olmayan Varlıkların Değerinin Hesaplanması

AŞAMALAR	YAPILACAK İŞLEM
1. AŞAMA	Üç yıl için vergi öncesi kar hesaplanır.
2. AŞAMA	Dönem sonu bilançosunda ortalama maddi varlık değerleri alınır ve üç yılın ortalaması hesaplanır.
3. AŞAMA	Kar ortalaması, maddi varlıkların ortalama değerine bölünerek maddi varlıkların getirisi hesaplanır.
4. AŞAMA	Söz konusu üç yıl için sektörün maddi varlıklarının getiri oranı bulunur. Eğer işletmenin getiri oranı sektör ortalamasının altında ise bu yöntem uygulanmayacaktır.
5. AŞAMA	Getiri fazlası hesaplanır. Sektörün maddi varlık getiri oranı ortalaması ile işletmenin ortalama maddi varlıkları çarpılır. Bu büyüklük, sektördeki ortalama bir işletmenin maddi duran varlıklardan kazanabileceği tutarı göstermektedir. Daha sonra bu büyüklük işletmenin birinci adımdaki vergi öncesi karından çıkartılır. Bu değer işletmenin ortalama bir işletmeden ne kadar fazla kar elde ettiğini gösterir.
6. AŞAMA	Üç yıl için ortalama vergi oranı hesaplanır ve bu fazla kısımla çarpılır. Vergi sonrası büyüklüğe ulaşmak için getiri tutarından düşülür. Bu, maddi olmayan varlıklara ait primdir.
7. AŞAMA	Primin net bugünkü değeri hesaplanır. Bunun için işletmenin sermaye maliyeti esas alınarak bu orana bölünebilir. Bu, işletmenin maddi olmayan varlıklarının hesaplanmış değeridir.

Bilgilerin finansal tablolar yardımıyla kolay elde edilmesi ve gerek sektör içinde gerekse de sektörler arasında diğer iki yönetime göre daha gerçekçi ve karşılaştırılabilir sonuçlar vermesi yöntemin olumlu yönlerini oluşturmaktadır. Yöntemin dezavantajı ise diğerlerine göre karmaşık oluşu ve daha fazla zaman almasıdır.

Dikkat edilecek olursa, bu noktaya kadar anlatılan entelektüel sermaye hesaplama yöntemleri entelektüel sermayenin değerini işletme düzeyinde hesaplamakta fakat entelektüel sermayenin unsurlarını ve bunların değerini ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle, bundan sonraki başlıklar altında farklı bir yaklaşım olarak işletmenin entelektüel sermayesini oluşturan unsurları bulmayı ve bu unsurlarda zaman içinde oluşan gelişmeleri izlemeye ve işletmeler arasında karşılaştırma yapmaya imkân veren yöntemler kısaca incelenecektir.

E. Dengelenmiş Skor Kartı

Bu yöntem en genel tanımıyla bir şirketin misyon ve stratejisinin fiziksel ölçüler haline dönüştürülerek ifade edilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Örnek, 2000). Diğer bir ifadeyle bu yöntemde, işletmenin performansını finansal ve finansal olmayan boyutta ele alıp bunu yine işletmenin strateji ve vizyonu ile birleştiren strateji odaklı performans ölçüm sistemidir.

Geleneksel finansal tabanlı ölçüm sistemlerinin aksine bu model bir şirketin performansının müşteri boyutu, şirket içi yöntemler boyutu, öğrenme ve gelişme boyutu ve finansal boyutu olmak üzere dört grup gösterge ile ölçüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu dört boyut firmaların performanslarını kontrol etmek ve geliştirmek için neler yapmaları gerektiğini göstermek konusunda yardım etmektedir. Kısaca, işletmenin performansı değerlendirilirken dört boyut ele alınmakta ve aşağıdaki soruların cevapları aranmaktadır (Örnek, 2000 ve Kaya, 2008)

- a) *Hissedarlar işletmeyi nasıl görüyorlar* ► *Finansal Boyut*
- b) *Müşteriler işletmeyi nasıl görüyorlar* ► *Müşteri Boyutu*
- c) *İşletmenin geliştirilmesi gereken süreçler nelerdir* ► *Süreç Boyutu*
- d) *Değer yaratma ve iyileştirmenin sürekliliği nasıl sağlanabilir* ► *Öğrenme ve Büyütme Boyutu*

Yöntem, işletme stratejisini yukarıda belirtilen dört boyut arasında sebep sonuç ilişkisi kurarak açıklamaktadır. Örneğin; finansal boyutta karı artırmak bir sonuçtur. Bu sonuca müşteri boyutundaki müşteri sadakati ile varılır. Müşteri sadakati bir sonuçtur, bu sonuca süreç boyutundaki faaliyet sürelerinin düşürülmesi ile varılır. Faaliyet sürelerinin düşürülmesi bir sonuçtur, bu sonuca ise öğrenme ve büyüme boyutundaki çalışanların memnuniyeti ile varılır. Böylece, şirketin tüm stratejik akışı görülebilmektedir. Bu da hedef ve ölçüm sistemlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Kaya, 2008).

Bu yöntemin en büyük faydası, işletmelerin uzun dönemli finansal ve rekabetçi bir performansa ulaşmada gerekli değerlerin neler olduğunun açıklanabilmesi ve işletmeye ait kısa dönemli performans bilgileri ortaya konulabilir.

F. Skandia Pusulası

Skandia pusulası, işletmeyi beş farklı odak merkezinden incelemeye almaktadır. Bunlar; finansal odak, müşteri odağı, süreç odağı, yenileme ve geliştirme odağı ve en merkezde bulunan insan odağıdır.

Modeli bir binaya benzetirsek, en üstte yer alan *finansal odak* işletmenin geçmişini temsil etmektedir. Hemen alt tarafta binanın destek duvarını oluşturan *müşteri odağı* ve *süreç odağı* müşterilerin tatmin düzeyini ve yine müşterilerin istekleri doğrultusunda mal ve hizmet geliştirme aşamalarını temsil etmektedir. En alt bölümde ise *yenileme ve geliştirme odağı* yer alıp şirketin kendisini geleceğe ne derece hazırladığını incelemektedir. Binanın merkezinde ise en önemli unsur olarak *insan faktörü* bulunmaktadır. İşletmedeki tek aktif güç olan insan odağı, tüm diğer odak alanlarına da ulaşabilmektedir (Kaya, 2008).

Söz konusu yöntem, bu beş temel alanda işletme içinde yıllık olarak izlenen otuzun üzerinde gösterge kullanılır. Her bir gösterge için değerler belirlendikten sonra entelektüel sermayeyi kullanmadaki etkinlik katsayısı da bulunarak entelektüel sermaye tutarı parasal olarak hesaplanır.

G. Maddi Olmayan Varlıklar Cetveli

Bahsi geçen yöntem maddi varlıkları ölçmek için finansal ölçüleri kullanmakla beraber maddi olmayan varlıkları ölçmek için finansal olmayan ölçüleri de kullanmaktadır. Söz konusu yöntem sermaye bileşenlerini müşteriler, ortaklar, marka ve imaj değerini içeren *dış yapı göstergelerine*; işletmenin sahipliğinde bulunan patentleri ve bilgisayar sitemlerini içeren *iç yapı göstergeleri* ile çalışanların eğitim ve tecrübelerini içeren *beceri göstergelerine* ayırarak incelemektedir. Ölçüm sonucunda elde edilen veriler yıllık bazda bir rapor halinde yayınlanır (Erkal, 2006).

II. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN VARLIKLAR BÖLÜMÜNDE GÖSTERİLMESİ

Daha önce de belirtildiği üzere muhasebenin esas fonksiyonu niceliksel olarak ölçülebilen olayları sınıflandırma, kaydetme ve raporlama işlevidir. Bu bölümün temel amacı

ise yukarıdaki bölümlerde bahsedildiği şekilde ölçülerek maddi bir değer atfedilen entelektüel sermayenin “varlık” olarak ne şekilde gösterileceğidir.

Bilineceği üzere 1994 yılında çıkarılan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile Türkiye’de Tekdüzen Hesap Planına geçilmiş ve maddi olmayan duran varlıklara 26 numaralı Maddi Olmayan Duran Varlıklar bölümünde yer verilmiştir. 26 numaralı Maddi Olmayan Duran Varlıklar bölümünde ise 260 haklar, 261 şerefiye, 262 kuruluş ve örgütlenme giderleri, 263 araştırma ve geliştirme giderleri, 264 özel maliyetler hesaplarına yer verilmiş 265 ve 266 kod numaralı hesaplar boş bırakılmıştır.

Entelektüel sermayenin tanımı ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar bölümü altında yer alan hesapların kullanım amacı birlikte değerlendirildiğinde, entelektüel sermayenin bu hesaplar içerisinde gösterilmesi finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu yansıtması ilkesiyle bağdaşmayacağı aşikârdır. Bu nedenle, entelektüel sermayenin Tekdüzen Hesap Planında boş bırakılan 265 ve 266 numaralı hesapların kullanılarak kayıt altına alınması uygun olacaktır.

Entelektüel sermayenin bu yolla varlık kalemleri arasında gösterilmesi, üçüncü kişilere işletmeyle ilgili gerçekçi bilgiler vermekle kalmaz, işletmelerin firma değerini yükseltmek suretiyle ekonomide kaynak dağılımının daha etkin gerçekleşmesini sağlar (Kaya, 2008).

Her ne kadar entelektüel sermayenin bir varlık kalemi olarak değerlendirilmesi yönünde genel bir görüş bulunsa da entelektüel sermayenin varlık olarak belirsiz olması ve bunun sonucu olarak amortisman konusunda objektif kıstas belirleme güçlüğünün bulunması ile genel itibariyle maddi olmayan varlıkların maliyeti ile bunların gelecekteki değeri arasında ilişki bulunmaması bu görüşün en zayıf noktasını oluşturmaktadır (Önce, 1999).

III. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN KAYNAKLAR BÖLÜMÜNDE GÖSTERİLMESİ

Entelektüel sermayenin bilançoda gösterilmesinin ikinci boyutu entelektüel sermayenin işletme kaynakları içerisinde gösterilmesidir. Entelektüel sermayenin kaynaklar bölümünde, varlık bölümünde göstertildiği gibi, öz kaynaklar hesabı içerisinde yer alıp boş bırakılan 502-509 numaralı hesaplarda gösterilmesi uygun olacaktır.

Gerek varlık gerekse de kaynak hesapları içerisinde gösterilen entelektüel sermayenin, insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesine ayırmak suretiyle alt hesaplarda takip edilmesi de mümkündür.

Yapılan açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda entelektüel sermayede meydana gelen artış aşağıda gösterilen şekilde kayıtlara geçirilecektir (Alagöz ve Özpeynirci, 2007).

--/--	
265 Entelektüel Varlıklar Hesabı	x
265.01 İnsan Sermayesi	
265.02 Yapısal Sermaye	
265.03 Müşteri Sermayesi	
502 Entelektüel Sermaye Hesabı	x
502.01 İnsan Sermayesi	
502.02 Yapısal Sermaye	
502.03 Müşteri Sermayesi	
--/--	

IV. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN İŞLETME BİLANÇOSU İÇERİSİNDE GÖSTERİLMESİ

En genel tanımıyla muhasebe, mali karaktere sahip olayları para birimiyle ifade ederek sınıflayan, tarih sırasıyla kaydeden, raporlayan ve bu raporları yorumlayan bir disiplindir. Muhasebenin yerine getirdiği raporlama işlevi ise finansal tablo kavramını doğurmaktadır. Diğer bir ifadeyle, finansal tablolar muhasebe dizgesi içinde kaydedilen ve toplanan bilgilerin, zaman aralıklarıyla bu bilgileri kullanacak olanlara iletilmesini sağlayan araçtır. Bu kapsamda bilanço ise bir işletmenin belirli bir tarihteki finansal durumunu yansıtan tablo olarak tanımlanabilmektedir (Akdoğan ve Tenker, 1992).

Daha önce de belirtildiği üzere, pratikte entelektüel sermayenin işletme bilançolarında gösterilmesine yönelik herhangi bir uygulama mevcut değildir. Bu nedenle mevcut işletme bilançoları işletmenin gerçek durumu göstermekten uzaktır. Bütün bunların sonucu olarak ilk olarak entelektüel sermayenin yevmiye defterine en uygun kayıt şekli gösterilmiş olmakla birlikte ikinci adımda entelektüel sermayenin bilançoda ne şekilde yer alacağı üzerinde durulacaktır.

Entelektüel sermayenin yukarıda bahsedilen alacak-borç kayıt şekli birlikte düşünüldüğünde işletme bilançosunda gösterilme şekli aşağıdaki gibi olacaktır.

Varlıklar (Aktif)	BİLANÇO	Yükümlülükler (Pasif)
DÖNEN VARLIKLAR		KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
DURAN VARLIKLAR		UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
Maddi Duran Varlıklar		ÖZKAYNAKLAR
Maddi Olmayan Duran Varlıklar		Ödenmiş Sermaye
1-Haklar		1-Sermaye
2-Şerefiye		2-Ödenmemiş Sermaye
3-Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri		3-Entelektüel Sermaye
4-Araştırma ve Geliştirme Giderleri		
5-Özel Maliyetler		
6-Entelektüel Varlıklar		

V. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN GELİR TABLOSU İÇERİSİNDE GÖSTERİLMESİ

Gelir tablosu, işletmenin belirli bir hesap döneminde, satışlarını, diğer gelir kalemlerini ve bu gelirlerin elde edilmesi amacıyla katlanılan maliyet ve giderleri içeren finansal bir rapordur. Gelir tablosu, işletmenin periyodik ekonomik gelişmeleri ile içinde bulunduğu dönemdeki kazanç gücünü tam ve gerçek olarak yansıttığı gibi işletmenin bir dönem faaliyetiyle ilgili bilgileri de ortaya koymaktadır (Akdoğan ve Tenker, 1992).

İşletmelerin bir yıl içerisinde elde ettiği gelirlerin bir kısmı maddi duran varlıklardan kaynaklanabileceği gibi bir kısmı da entelektüel sermayeden kaynaklanabilmektedir. Entelektüel sermayenin gelir tablosunda sunulması ise işletmelerin elde etmiş oldukları dönem net karlarının ne kadarlık kısmının normal faaliyetleri sonucu, ne kadarının entelektüel varlıklar sayesinde elde edildiğinin ortaya konulması açısından önemlidir (Kaya, 2008).

Entelektüel sermayenin işletmenin net karı içerisindeki payı, gelir tablosu içerisinde Tablo 2’de gösterildiği şekilde gösterilebilir.

Tablo 2: Entelektüel Sermayenin Gelir Tablosu İçerisinde Gösterilmesi

A- BRÜT SATIŞLAR
B- SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)
NET SATIŞLAR
C- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)
1- Satılan Mamuller Maliyeti (-)
2- Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)
3- Satılan Hizmet Maliyeti (-)
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI
D- FAALİYET GİDERLERİ (-)
1- Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)
2- Pazarlama Satış ve Dağıtım Giderleri (-)
3- Genel Yönetim Giderleri (-)
FAALİYET KARI VEYA ZARARI
E- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR
1- İştiraklerden Temettü Gelirleri
2- Bağlı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri
3- Faiz Gelirleri
4- Komisyon Gelirleri
5- Konusu Kalmayan Karşılıklar
6- Menkul Kıymet Satış Karları
7- Kambiyo Karları
8- Reeskont Faiz Gelirleri
9- Faaliyetle İlgili Diğer Gelir ve Karlar
F- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)
1- Karşılık Giderleri (-)
2- Menkul Kıymet Satış Zararları (-)
3- Kambiyo Zararları (-)
4- Reeskont Faiz Giderleri (-)
5- Faaliyetle İlgili Diğer Gider ve Zararlar
G- FİNANSMAN GİDERLERİ
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR
Ğ- OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR
1- Önceki Dönem Gelir ve Karları
2- Diğer Olağandışı Gelir ve Karları
H- OLAĞAN DIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)
1- Çalışmayan Kısım Gider ve Zararlar (-)
2- Önceki dönem Gider ve Zararlar (-)
3- Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)
DÖNEM KARI VEYA ZARARI
I- DÖNEM KARI, VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI (-)
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI
<i>İ- MADDİ VARLIKLARIN PAYI</i>
<i>J- ENTELEKTÜEL VARLIKLARIN PAYI</i>

Entelektüel sermayenin işletme muhasebesi içerisinde gösterilmesinin gerek ilgili işletme gerekse de konuyla ilgili olan üçüncü kişiler açısından birçok yararı vardır. Öncelikle, işletmenin gerçek durumunu yansıtır bilgiler yöneticilerin daha doğru karar almalarına yardım edeceği gibi entelektüel sermayenin firma karlılığına yapacağı katkının en yüksek düzeyde tutulması sağlanabilir. Diğer taraftan ölçülebilir ve finansal tablolara yansıtılabilir entelektüel varlıklar sayesinde bu sermayenin kullanımının etkinliği gösterilebilir. Konu genel olarak makro planda düşünüldüğünde, şeffaflaşmanın artması, yatırımcılar için daha fazla bilgi sağlanması ve bunun sonucu olarak işletmelere yönelik güvenin artması finansal tablolar içerisinde yer alacak entelektüel sermayenin bir diğer olumlu yönüdür (Karacan, 2007).

Entelektüel sermayeye muhasebe sistemi içerisinde yer verilmesinin gerek işletme gerekse de üçüncü kişiler için birçok faydası bulunsa da özellikle işletmenin kendisi için birçok dezavantajı da bulunmaktadır. Bu dezavantajlar maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir (Karacan, 2007).

- Entelektüel varlıkların ölçülmesinin güçlüğü göz önünde bulundurulduğunda, bu durum işletmeler açısından ek bir maliyet yaratacaktır.
- Entelektüel sermaye somut bir nitelik arz etmediğinden işletmenin iç kontrolünde karmaşıklığı artırabilir.
- Entelektüel varlıkların değerlendirilmesinde objektifliğin sağlanması güç olabilir.
- İşletmenin rakipleri için önemli olup işletme aleyhine kullanılacak bir takım bilgiler finansal tablolar aracılığıyla üçüncü kişilerin bilgisine sunulmuş olur.
- Doğruluğu tam anlamıyla tesis edilememiş ve güvenilirliği şüpheli olan bilgilerin finansal tablolarda yer alması, işletmeyle ilgili negatif durumlar ortaya çıkarabilir.

VI. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN “ENTELEKTÜEL VARLIKLAR TABLOSU”NDA SUNULMASI

Entelektüel varlıkların işletme bünyesindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda bu varlıkların ayrı bir finansal tablo içerisinde gösterilmesi büyük önem arz etmektedir. Entelektüel sermayenin ayrı bir tabloda gösterilmesi bu varlıklara ilişkin bilgilerin daha sistematik bir

şekilde gösterilmesine olanak tanıyacağı gibi diğer işletmeler ile karşılaştırmaya da daha kolay olanak tanıyacaktır.

Diğer taraftan, entelektüel varlıkların bilançoda ve gelir tablosunda gösterilmesinin yaratacağı sıkıntıların önüne geçmek adına, bahsi geçen tabloda ayrıca entelektüel sermayenin takibinin yapılması mümkün olacaktır. Bu durumda firmalar entelektüel varlıklarının takibini yapmak suretiyle daha doğru işletme stratejisi belirleyebilecekleri gibi yine işletme içerisinde yöneticilerin daha doğru kararlar almasına olanak sağlayacaktır.

Bu kapsamda entelektüel varlıklar tablosu Tablo 3'te gösterildiği şekilde açıklanabilir (Kaya, 2008).

Tablo 3: Entelektüel Varlıklar Tablosu

A- ENTELEKTÜEL SERMAYE VARLIKLARI	
	1- İnsan Sermayesi Varlıkları
	2- Yapısal Sermaye Varlıkları
	3- Müşteri Sermayesi Varlıkları
ENTELEKTÜEL SERMAYE VARLIKLARI TOPLAMI	
B- ENTELEKTÜEL SERMAYE KAYNAKLARI	
	1- İnsan Sermayesi Kaynakları
	2- Yapısal Sermaye Kaynakları
	3- Müşteri Sermayesi Kaynakları
ENTELEKTÜEL SERMAYE KAYNAKLARI TOPLAMI	

SONUÇ

Günümüz dünyasında, ticari işletmelerde değer yaratan unsurlar maddi unsurlarla birlikte maddi olmayan unsurlara doğru yönelmiştir. Bunun temel nedenini ise esas itibariyle emek yoğun üretim anlayışından bilgi ve sermaye yoğun üretim sürecine kayma oluşturmuştur. Bu nedenle, muhasebe sistemi içerisinde ve finansal tablolarda artık maddi olmayan varlıkların gösterilmesi büyük önem arz etmektedir.

Maddi olmayan varlıklar içerisinde değerlendirilen ve çalışmanın konusunu oluşturan entelektüel sermaye; temelini bilgi, beceri, deneyim ve enformasyonun oluşturup da işletmenin

sahip olduğu bilgi, bilgi sistemleri, patent, telif hakları ve lisans anlaşmalarını tabir etmektedir. Entelektüel sermayeyi niceliksel olarak ölçmek için teoride birçok yöntem geliştirilmiş olmakla birlikte pratikte gerek entelektüel sermayeye değer biçerek finansal tablolara yansıtmadaki zorluklar gerekse de işletme organizasyonundan kaynaklı sorunlar nedeniyle bugün için entelektüel sermaye işletmelerin finansal tablolarında yer almamaktadır.

Bir muhasebe sistemi ve finansal tablodan beklenen esas amaç ilk olarak işletme yöneticilerine, ortaklarına ve üçüncü kişilere işletmeyle ilgili en doğru bilgileri sunmak iken entelektüel sermayenin finansal tablolarda yer almaması finansal tabloların birincil amacının tam anlamıyla gerçekleşmesinde en büyük engeli oluşturmaktadır. Bu nedenle entelektüel varlıkların işletmenin finansal tabloları içerisinde ne şekilde yer alması gerektiği büyük önem arz etmektedir.

Konuya bu açıldığında bakıldığında Varlık kalemi olarak entelektüel sermayenin Tekdüzen Hesap Planı içerisinde 26 numaralı Maddi Olmayan Duran Varlıklar bölümünde boş bırakılan 265 ve 266 kod numaralı hesaplarda gösterilmesi uygun olacaktır. Entelektüel sermayenin kaynaklar bölümünde gösterilmesi ise varlık bölümünde olduğu gibi, öz kaynaklar içerisinde yer alıp boş bırakılan 502-509 kod numaralı hesap aralığındaki herhangi bir hesabın kullanılması şeklinde olacaktır.

Entelektüel sermayenin yevmiye defterine kaydedilmesinde kullanılacak hesaplar göz önünde bulundurulduğunda bu varlıklar işletme aktifinde maddi olmayan duran varlıklar, işletme pasifinde Ödenmiş Sermaye altında “*Entelektüel Sermaye*” olarak gösterilerek bilanço hazırlanacaktır.

Entelektüel sermaye açısından bir diğer önemli konu ise işletmelerin elde etmiş oldukları dönem net karlarının ne kadarlık kısmının normal faaliyetleri sonucu, ne kadarının entelektüel varlıklar sayesinde elde edildiğinin ortaya konulmasıdır. Entelektüel sermayenin işletmenin dönem net karına yaptığı katkının, gelir tablosunda gösterilme olanağı bulunmakla birlikte bu durum, entelektüel sermayenin ne kadar etkin kullanıldığının tespiti, firma karlılığına yaptığı katkı ve işletme açısından doğru stratejilerin belirlenmesi açısından büyük öneme haizdir.

Bunların yanında, ölçülebilir ve finansal tablolara yansıtılabilir entelektüel varlıklar sayesinde işletme bazında şeffaflaşma artarak yatırımcılar için daha fazla bilgi sağlanacak ve bunun sonucu olarak işletmelere ve sermaye piyasalarına güven artacaktır.

Her ne kadar işletme muhasebesi içerisinde yer verilmiş entelektüel sermayenin gerek işletme gerek sermaye piyasaları açısından önemi büyük olsa da bir takım dezavantajları da olacaktır. Örneğin, entelektüel varlıkların tespiti yönelik yapılacak çalışmaların işletmeye yükleyeceği maliyet, değerlemede objektifliğin sağlanamama riski, işletmenin organizasyon yapısında yaratacağı olumsuzlukların sonucu olarak meydana gelecek iç denetim yetersizlikleri bunlardan en önemlileridir.

Daha önce de belirtildiği üzere, muhasebe sistemi ve finansal tabloların birincil amacının işletme yöneticileri, ortaklar ve üçüncü kişilere işletmeyle ilgili doğru ve güvenilir bilgi sunmak olduğundan bu fonksiyonun gerçek manada yerine getirilmesi adına, son tahlilde, entelektüel varlıklara işletmenin finansal tabloları içerisinde yer verilmesi, burada yer verilmese bile entelektüel varlıkların hazırlanacak ayrı bir tablo içerisinde takibinin yapılması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Nalan ve Nejat TENKER; (1992), **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, Dördüncü Baskı, Gazi Üniversitesi Basın Yayın, Ankara.
- ALAGÖZ, Ali ve Rabia ÖZPEYNİRCİ; (2007), “Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması” **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 9(11), ss.167-185.
- ASLANOĞLU, Suphi ve İsrafil ZOR; (2006), “Bilgi Varlıklarının Değerlemesi: Entelektüel Sermaye Ölçüm ve Değerleme Modelleri; Karşılaştırmalı Bir Analiz” **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 29, ss.159-165.
- ÇAKI, Sertaç ve İpek SAVAŞCI; (2003), “Entelektüel Sermaye Bileşenlerinin Değerlendirilmesi: Hipermarketler Üzerine Bir Bakış”, **2. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Kocaeli Üniversitesi İİBF, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım.
- ÇIKRIKÇI, Mustafa ve Abdülkerim DAŞTAN; (2002), “Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması”, **Bankacılar Dergisi**, 43, ss.18-32.

-
- ERCAN, Metin K. ve Başaran ÖZTÜRK; (2003), **Değere Dayalı Yöntem ve Entelektüel Sermaye**, Birinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ERKAL, Zekeriye E.; (2006), **Entelektüel Sermaye Ölçülmesi ve Raporlanması**, Birinci Baskı, Derin Yayınları, İstanbul.
- ERKUŞ, Hakan (2003), Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi ve Raporlanması, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- KARACAN, Sami; (2007), **Entelektüel Sermayenin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolarda Sunulması**, Birinci Baskı, Orient Yayınları, Ankara.
- KAYA, Hatice P. (2008) Entelektüel Sermayenin Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması Sorunu ve Çözüm Önerileri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- ÖNCE, Saime; (1999), **Muhasebe Bakış Açısı ile Entelektüel Sermaye**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖRNEK, Ali Şahin; (2000), “Balanced Scorecard: Bilgiden Stratejiye Ulaşmada Kullanılabilecek Yeni Bir Araç”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2(3), ss.255-276.
- STEWART, Thomas A.; (1997), **Entelektüel Sermaye Kuruluşlarının Yeni Zenginliği**, Çev: Nurettin Elhüseyni, Mess Yayınları: İstanbul.
- SULLIVAN, Patrick H. Jr. ve SULLIVAN, Patrick H. Sr.; (2000), “Valuing Intangibles Companies, An Intellectual Capital Approach”, **Journal of Intellectual Capital**, 1(4), pp.328-340,